

Eulàlia Bosch:

Bon dia, bon dia. Aquesta vegada parlarem en castellà perquè el nostre amic Pablo ve de Sevilla i així facilitarem el diàleg. I dono també la benvinguda a totes les escoles que sou aquí i espero que el nostre diàleg sigui també molt interessant per a vosaltres.

Atès que som en un palau d'esports, faré una mica com els atletes per començar: aniré una mica enrere, de manera que amb ells puguem saltar més endavant i més lluny. I començaré dient que Barcelona, la Barcelona romana, estava protegida per una muralla. I créixer va significar construir l'Eixample, que va fer Cerdà, juntament amb Gaudí, Domènech i Montaner, els grans noms de l'arquitectura i l'urbanisme català, i juntament amb la Ciutat Vella van construir el cor de la ciutat, el cor de Barcelona.

Després, amb l'alcalde Pasqual Maragall, es va dur a terme l'obertura de la ciutat al mar, amb noves construccions i, sobretot, amb noves comunicacions entre els barris. Per què dimonis parlo ara de Barcelona aquí, en un lloc totalment internacional, i no parlo, per exemple, de Granollers, que també va tenir la seva muralla?

Ho faig precisament perquè va ser aleshores, quan es va obrir la ciutat al mar, que Pasqual Maragall, juntament amb Marta Mata, van tenir la idea de crear les Ciutats Educadores. Ells van forjar el fòrum en què avui som tots nosaltres, els joves i nosaltres.

Simultàniament, doncs, amb el naixement de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores, es va dibuixar el perfil de la ciutat de Barcelona, amb els seus equipaments i les seves escultures a peu de carrer. Apareixen, aleshores, el Teatre Nacional, l'Auditori, l'Hotel Vela, la Torre Agbar, només per assenyalar alguns dels edificis que passen a ser distintius de la ciutat.

Tot això, mentre altres continuen amb la reivindicació de la seguretat de la família. Juntament amb les escultures de Gehry, de Susana Solano, de Pistoletto. I arriba el moment de les places dures i dels parcs, i del debat sobre què necessitem més, si places dures o parcs.

Aquesta conquesta de l'espai públic per acollir i fomentar la vida ciutadana va situar l'urbanisme al centre mateix del debat, un debat en què encara avui continua.

Des d'aquell moment, l'estructura de la ciutat va passar a ser un tema no només de les administracions, sinó també de la ciutadania de Barcelona. I aquesta conversa que avui es proposa té per objectiu reflexionar sobre la capacitat que té l'espai públic per crear ciutadania, per crear justícia social, per crear comunitat.

I compta, per això, amb dues personalitats molt rellevants del món, no només de l'arquitectura, sinó també de l'urbanisme i, sobretot, de la filosofia que les envolta.

En aquests moments, tothom ja ha tingut l'oportunitat de buscar a Internet qui és Pablo Sendra i qui és Oriol Nel·lo. I, per tant, els dono la benvinguda aquí sense explicar tots els seus mèrits, que són infinits.

Diré, però, per què són aquí, per què han estat convidats. I han estat convidats tots dos per la seva aportació en el camp de la reflexió contínua sobre el seu ofici. Perquè no només exerceixen un ofici, sinó que hi pensen.

Dit d'una altra manera, no són aquí com a tècnics de la construcció, sinó com a filòsofs del planejament.

I és en aquest sentit que vull orientar aquesta conversa. Nosaltres tampoc som arquitectes, tampoc som urbanistes, però sí que estem fortament influïts pel que ells decideixen sobre les nostres ciutats.

Així que ha estat un plaer rellegir el llibre *Dissenyar el desordre*, que Pablo ha escrit juntament amb Richard Sennett, que havia de ser aquí i a qui rendeixo homenatge, però que finalment no ha pogut arribar.

I és un bon exemple d'aquesta especificitat filosòfica que sustenta la seva proposta a l'hora de dissenyar espais urbans.

I, al mateix temps, de totes les obres d'Oriol Nel·lo que hem anat seguint al llarg dels anys, vull destacar la segregació residencial, la desigualtat social i les polítiques públiques a les grans ciutats ibèriques, que connecten directament amb moltes de les coses que acabem d'escoltar en la intervenció de John Powell.

Vull començar la meva primera pregunta, que és per a ells i també per a vosaltres, dient:

Ajuda la pedra, l'arquitectura, la ciutat, a l'esperit, a la vida de les persones? Poden els espais públics de la ciutat facilitar la comunitat entre les persones i la cohesió dels grups socials, que sense aquests espais públics quedarien dispersos o simplement invisibles?

Us passo la paraula.

Pablo Sendra:

Sí, bé, jo crec que, continuant amb la xerrada de John Powell que acabem de veure, hi ha espais que faciliten la trobada entre persones o aquests vincles febles, o *thin bonds*, dels quals ell parlava, entre persones que potser no es coneixen o que potser no tindrien oportunitat d'interaccionar entre elles.

I aleshores, com a urbanistes, també tenim la responsabilitat de pensar com són aquests espais. Però realment aquests espais no tenen només pedra; no és una qüestió simplement de material.

Dissenyar els espais va molt més enllà de dissenyar la pedra, sinó que també implica dissenyar com són les possibles relacions entre persones que s'hi poden donar i quines polítiques urbanes es poden aplicar perquè aquestes barreres que impedeixen que les persones interaccionin es puguin arribar a eliminar.

I, per no quedar-me en el terreny teòric, donaré un exemple d'un lloc de Londres.

Lali ha dit que vinc de Sevilla, però realment visc a Londres des de fa 12 anys i és on faig la meva vida quotidiana, on passejo per les places i on interaccio socialment.

Parlo d'una plaça que vaig viure molt, perquè els primers anys que vaig viure a Londres residia en aquest districte, Hackney, a l'est de Londres.

És una plaça que es diu Gillet Square, de la qual parlo una mica al llibre.

Una plaça que vaig viure molt. I també em vaig voler interessar per com s'havia arribat a aquesta plaça, on diferents cultures, molt diferents entre elles, conviuen en un mateix espai, es reconeixen, interaccionen i fins i tot arriben a crear relacions.

El més interessant és que aquesta plaça no sempre va ser una plaça.

Inicialment, a finals dels anys noranta i principis dels dos mil, era un aparcament on els cotxes entraven i sortien. No hi havia gaire cosa; no passava res, no hi havia oportunitats d'interacció social.

Tanmateix, en aquella època Londres, de fet, mirava molt cap a Barcelona.

Recordo que en aquella època l'Institut d'Arquitectes d'Anglaterra va donar el Premi Nacional d'Arquitectura a la ciutat de Barcelona, en lloc de donar-lo a un arquitecte, a principis dels noranta i principis dels dos mil.

I aquesta plaça formava part d'una iniciativa que es va anomenar *100 Espais Públics a Londres*.

Però el més interessant també va ser que va ser creada per una cooperativa, en lloc de per l'Ajuntament o per alguna institució. Va ser creada per una cooperativa local.

I el que va fer aquesta cooperativa local va ser col·locar en aquell aparcament de cotxes una sèrie de quioscos —crec que eren quatre o cinc— i els van posar a un lloguer molt barat, sobretot per a la comunitat afrocaribenya que vivia a la zona, que si no no hauria pogut assumir el cost d'aquests quioscos.

Així doncs, es van instal·lar allà: en un hi havia un petit cafè, en un altre una ràdio local, hi havia diversos negocis locals que van començar a fomentar la interacció social.

La gent va començar a reunir-se al voltant d'aquests quioscos situats a l'aparcament.

De sobte, un aparcament es va convertir en una zona d'interacció social.

I això va donar lloc a un pas més: dir, bé, aquest aparcament ja s'està convertint en un espai públic; traïem els cotxes, pavimentem-lo.

I l'aparcament es va pavimentar. I després, uns cinc o sis anys més tard, van arribar altres arquitectes, en aquest cas un col·lectiu d'arquitectes, i van col·locar dos contenidors marítims en aquesta plaça, que ja era una plaça dura, molt semblant a les places dures que tenim a Barcelona.

Aquests dos contenidors marítims que van col·locar aquestes arquitectes eren una acció molt simple: simplement tenir dos contenidors. Però a dins hi havia diferents elements: taules de ping-pong, equips audiovisuals i pantalles, estructures per a skaters per fer monopatí, jocs per a infants...

I hi havia una sèrie de voluntaris amb les claus d'aquests contenidors que treien i guardaven tots aquests elements contínuament.

Així, cada vegada que jo anava a aquesta plaça, vivint a Londres, semblava un espai completament diferent.

Un dia hi havia els skaters fent les seves activitats; un altre dia hi havia un cinema a la fresca i vèiem documentals o pel·lícules; un altre dia hi havia un concert al mig de la plaça.

Cada dia era una plaça completament diferent i que donava lloc a interacció social.

I encara continua així. La plaça ha seguit evolucionant, hi ha hagut més intervencions, però realment és un espai públic que està en transformació contínua i que dona lloc a aquest tipus de ciutat.

Realment és el disseny de la plaça el que produeix això?

Sí, però no és l'únic factor.

El fet que la plaça estigui gestionada per una cooperativa que posava el lloguer molt barat, sobretot per als negocis de persones afrocaribenyes de la zona, va promoure que aquesta plaça fos un espai d'interacció social.

Si en lloc d'això hagués arribat algú directament dient: "Aquí hi ha un aparcament, fora aparcament, posem paviment i ja teniu una plaça", aquella plaça no hauria estat així.

Encara que formalment hagués estat pràcticament idèntica, no hauria estat el que és avui.

Eulàlia Bosch:

Gràcies, Pablo.

És d'aplaudir, és una idea amb què ens hem de quedar: saber que la veu dels habitants de la zona pot influir en un espai que potser hauria estat dissenyat d'una manera molt similar, però que en canvi mai no serà aquell espai que neix del desig dels ciutadans.

Amic.

Oriol Nel·lo:

Bon dia, bon dia.

Abans de res, agrair la amable invitació per ser aquí i agrair també tota la vostra presència. Per a mi és un gran plaer.

Lali ens pregunta sobre la relació entre la pedra i l'esperit, si ho volem dir així; entre la forma urbana, com són els espais on vivim, i l'organització de la societat.

L'organització de les nostres relacions.

Jo diria que no es tracta que una cosa condicioni l'altra, sinó que hi ha una interrelació molt profunda, com ara ens explicava Pablo.

Què vull dir amb això?

Que, certament, la manera com es produeix la ciutat, la forma com ens relacionem, la propietat que tenen uns, la propietat que no tenen altres, condiciona la forma urbana.

I, d'altra banda, la forma urbana fa que aquestes relacions socials prenguin una determinada direcció o una altra, com ens explicava Pablo amb el seu exemple tan bonic de la plaça de Londres.

Deixeu-me posar un altre exemple.

Pablo s'ocupa més de qüestions d'urbanisme de gra fi, arquitectòniques.

Fins i tot jo, que soc geògraf, penso normalment en espais més grans.

M'agradaria comentar breument, a partir d'un exemple o d'un parell d'exemples, com no només la forma física de l'espai públic, sinó la mateixa distribució de la ciutat, condiciona les relacions socials.

I deixeu-me agafar un exemple una mica llunyà.

Prenguem l'exemple de la ciutat de La Paz, la capital de Bolívia.

Potser sabeu que la ciutat de La Paz està situada al fons d'un gran canó, d'un gran canó andí, a una gran altura.

De fet, alguns viatgers que arriben a La Paz es troben malament quan baixen de l'avió, perquè les zones més baixes de la capital estan situades a uns 3.000 metres, el que per a nosaltres seria el cim de la Pica d'Estats, per entendre'ns, el cim de Catalunya; doncs ells ho tenen als barris més baixos.

Mentre que l'altiplà, la part alta de la ciutat, el que ells anomenen «El Alto», està situat a 4.000 metres.

Què passa?

Que a l'altiplà, com tots sabeu, hi ha menys oxigen. Per què? Perquè hi ha més altura.

Mentre que a les parts baixes de la ciutat es respira millor.

A l'altiplà, a més, hi ha molt de vent, el clima és poc acollidor, s'hi viu pitjor. La part baixa està més protegida.

Aquesta és la forma de la ciutat.

Doncs bé, els grups socials s'han distribuït a la ciutat en funció de la seva capacitat per pagar el lloc de residència.

I què ha passat?

Que aquells que tenen més recursos s'han situat a les parts baixes, les més acollidores, mentre que aquells que tenen menys recursos viuen habitualment a la zona alta.

Ara generalitzo.

I a partir d'aquesta distinció bàsica, que nosaltres podríem veure en qualsevol de les nostres ciutats —a Barcelona, els que veuen el mar i els que no el veuen; a Granollers, els que tenen un accés fàcil a l'estació o als serveis, etc., i els que tenen un pitjor accés— s'ha anat estructurant tota la xarxa viària, els serveis, els equipaments, fins i tot els monuments i els espais simbòlics de la capital boliviana.

I això, evidentment, condiciona estretament la manera com viu la gent.

Per què?

Perquè l'organització de la ciutat no només reflecteix les desigualtats socials, sinó que contribueix a mantenir-les i reproduir-les.

Els qui viuen a baix, amb més oxigen, més protegits, amb millors serveis i millor accessibilitat, ho tenen més fàcil que els qui viuen a dalt.

A la ciutat, a més, passa una altra cosa.

Perdó si m'allargo una mica massa, ja m'ho direu.

A la ciutat, a més, la forma urbana no està establerta només a partir del que fem avui, sinó també del que rebem del passat.

Al *Divuitè Brumari de Lluís Bonaparte*, Marx deia:

«La memòria dels morts oprimeix com un malson el cervell dels vius».

A la ciutat és encara més que això, perquè no és només el record de les generacions que ens han precedit el que condiciona la nostra manera de viure, sinó també les formes físiques.

La plaça de la Porxada, aquí a Granollers, ens l'hem trobat feta.

I l'Eixample de Barcelona també ens l'hem trobat fet.

I això condiciona la manera com nosaltres vivim.

Això, no?

La forma urbana i les relacions socials tenen una interacció molt clara.

I per això qualsevol projecte transformador, com el de Ciutats Educadores, que plantegi una transformació social cap a una major equitat, etcètera, ha de plantejar-se la forma urbana com el punt de partida, però també com un límit que no es pot acceptar sense més, un límit que cal superar per establir formes que permetin una major equitat i una major cohesió social.

Eulàlia Bosch:

Magnífic, magnífic.

Pablo, estem aprenent moltíssim, oi?

Ara hauríem de tenir espais en blanc per poder assimilar-ho, però continuarem.

No ens aturem.

Pablo, en el llibre que has escrit, que es diu *Dissenyar el desordre*, parles del desordre urbà, parles d'entorns en què l'arquitectura no hagi condicionat d'entrada el seu ús, de sistemes oberts, de la multiplicitat i fins i tot de la contradicció en la creació d'espais.

En quina mesura totes aquestes condicions, totes aquestes qualitats, fan que l'espai que finalment resulta sigui un espai favorable per a aquesta justícia social?

Perquè ara mateix resulta que la justícia social no només té a veure amb el sou a final de mes, sinó també amb la quantitat d'oxigen disponible.

És que realment estem en un moment de ciutats educadores totals.

Endavant, Pablo.

Pablo Sendra:

Sí, bé, en l'exemple que explicava crec que també quedava clar el tema de com tenir un espai que dona possibilitat a improvisar, a la interacció social, a situacions inesperades, realment provoca aquesta trobada entre persones i aquesta capacitat de reconèixer l'altre.

Però potser posaré un altre exemple i us portaré a una altra part de Londres, perquè us la pugueu imaginar.

Tot i que estic segur que molts i moltes de vosaltres hi heu estat, en aquesta zona de Londres, perquè és una part força famosa: Portobello Road.

És un mercat molt conegut de Londres, a l'oest de la ciutat, just al nord de Notting Hill, que és el barri que es va fer molt famós per una pel·lícula que allà no volen ni mencionar, sobretot perquè també va portar molts problemes de turisme i gentrificació al barri.

Allà li diuen «aquella pel·lícula que no volem mencionar», com si fos el dolent de Harry Potter.

Que és molt preferida meva a aquesta pel·lícula.

Oriol Nel·lo;

Bé, totalment, jo l'hauré vist tres o quatre vegades; és que és la història romàntica per excel·lència, en fi.

És així, és així, una gran Julia Roberts, què vols.

Pablo Sendra:

Bé, doncs en aquest barri, als anys cinquanta i seixanta, era un barri bastant pobre, amb molta immigració, però també amb molt contrast social.

Realment no era tant un barri pobre, sinó un barri on contrastaven molta pobresa i molta riquesa.

La zona de Kensington i Chelsea és una de les zones més riques del país, però alhora té determinades àrees amb pobresa.

A Londres, la segregació social de la qual parlava Oriol es dona molt més a una escala petita que no pas a una escala gran.

Sobretot si ho comparem amb les ciutats nord-americanes, on hi ha una segregació social molt més clara.

A Londres és molt més com de carrer a carrer, pràcticament.

I bé, el cas és que als anys seixanta es van destruir milers d'habitatges en aquesta zona de Portobello Road per construir una autopista elevada.

Una autopista elevada que havia de formar part d'una mena de ronda que havia de donar la volta a tot Londres, però de la qual només se'n va construir aquest tram, perquè després la pressió social va fer que se suspengués la resta del projecte. Però aquest tram sí que es va construir.

Això va desplaçar milers de famílies, sobretot les famílies més desfavorides.

Però el més interessant va ser que un grup d'activistes locals, un grup de pares i mares que volien espais de joc per a infants, van començar a ocupar els espais sota l'autopista, que encara estava en construcció, per crear jocs infantils autoconstruïts, com gronxadors fets per ells mateixos.

És el que allà s'anomena *Adventure Playground*, espais de joc d'aventura autoconstruïts.

I aleshores la gent va començar a ocupar aquest espai sota l'autopista, que en principi era un espai completament inhòspit, però que de sobte es va convertir en un espai social.

Això va portar aquest grup d'activistes locals a reclamar les nou hectàrees d'espai sota l'autopista, que al cap i a la fi era un espai públic cobert, perquè era un espai públic pel qual pràcticament no passaven carrers.

Per tant, era un espai públic totalment cobert.

Van reclamar-lo com un espai comunitari i es va crear una mena de cooperativa, com una fundació, que administrava aquestes nou hectàrees de terreny per a la comunitat.

I allà van començar a aparèixer centres esportius, pistes d'skate, estudis per a artistes, oficines per a ONG, espais d'ajuda ciutadana, com un centre legal per a persones migrades, diferents tipus d'espais, llocs per facilitar l'accés a l'habitatge...

I es va convertir en aquest espai per a la comunitat que avui ja té 53 anys i amb el qual jo també he treballat.

El més interessant és que cap als anys 2015-2016, quan vaig conèixer diversos activistes locals, aquests activistes ja s'estaven rebel·lant contra la fundació que administrava aquell terreny.

Una fundació que inicialment havia de ser comunitària, però que ja estava promovent la gentrificació de la zona.

La gentrificació significa el desplaçament de la població local per convertir aquella zona, que havia estat un espai comunitari, en un centre comercial, fonamentalment, un espai molt més vinculat a posar botigues cares i espais que ja no eren per a la comunitat.

I aleshores van començar a oposar-se a aquesta fundació, fins al punt que aquests activistes locals van aconseguir assumir una part de la direcció de la fundació i canviar-ne el rumb.

El primer projecte que van fer, una mica per canviar la direcció de la fundació, va ser un projecte en què jo vaig fer tot el procés participatiu, que es deia *Community Street*, el carrer comunitari.

Era un projecte molt interessant.

El repte era com convertir aquest espai, que tenia aquest origen de portar les persones a un espai públic cobert, en un espai que pogués transformar-se.

El que vam fer va ser una sèrie de tallers amb la gent de la comunitat per entendre quines eren les diferents cultures que utilitzaven la zona i com cada cultura també interactuava en l'espai públic.

Vam començar a entendre l'espai i també a cocrear amb ells el tipus de ciutat que imaginaven.

Un dels exercicis que fèiem era:

«Escriu-te una postal des del futur».

I aleshores cadascú escrivia una postal des del futur per imaginar l'espai que volien.

Aquest va ser un dels molts exercicis que vam fer amb ells.

I, al final, el més interessant és que realment ells imaginaven un espai que es construïa sobre allò que ja existia.

No volien començar de zero, sinó imaginar com aquell espai es podia millorar i com podia millorar la trobada entre persones.

Al final, aquell espai ja es va construir.

Era sobretot un espai d'obertura d'espais públics, espais públics que tradicionalment havien estat més tancats, obrint-los a tota la ciutadania.

I l'altre dia van venir uns arquitectes i urbanistes de Berlín —no, de Munic— i em van dir:

«Ensenya'm alguns dels projectes que has fet».

I els vaig portar a aquests espais ja construïts.

I jo els explicava:

«Aquí vam fer això, aquí...»

Els explicava una mica com havia començat el projecte i em van dir:

«És clar, la gent d'allà ja està vivint tots aquests espais, cadascú els està fent seus...»

I em van preguntar:

«Però quan vas fer aquest projecte?»

I jo vaig dir:

«Bé, això es va acabar fa dos anys».

I em van respondre:

«Això sembla que faci 50 anys que existeix».

Era el fet que la gent estava vivint els espais com si fossin seus.

No era un centre comercial nou que acabaven d'instal·lar, sinó que realment eren espais que la gent utilitzava en el seu dia a dia.

I jo crec que aquests són els espais que afavoreixen aquesta interacció social.

Com construir aquests espais per a aquesta quotidianitat de trobar-nos entre tots i totes.

Eulàlia Bosch:

Fantàstic, fantàstic.

Oriol, a tu et vull preguntar sobre aquesta ciutat dispersa que hem viscut tots, veient com al voltant de les ciutats apareixen quilòmetres de casetes aïllades en urbanitzacions, on sempre cal agafar el cotxe per anar a comprar el pa i on és estrany trobar-te algú per sorpresa, perquè gairebé mai no vas a peu.

Què ens passa a tots quan això passa?

Oriol Nel·lo:

De fet, això és el resultat de la combinació de dues tendències. Una primera és la tendència de les nostres ciutats a eixamplar-se sobre el territori, a integrar cada vegada més espai, a fer que nosaltres residim en un municipi, treballem en un altre, comprem en un tercer, portem els infants a l'escola en un quart, etc. Aquesta és una tendència.

I l'altra té relació amb el fenomen del qual parlàvem al principi, que és la tendència dels grups socials a separar-se sobre l'espai, això que anomenem segregació residencial, que és el principal enemic d'habitar la ciutat i de construir el nosaltres.

Què és això de la segregació residencial? Tots ho sabem. La tendència, dèiem, dels grups socials a separar-se sobre l'espai.

Aquesta és una tendència històrica. En Pablo ve d'Anglaterra i ell ens podria explicar millor que jo la peripècia de Friedrich Engels. Per als joves de la sala que potser no la coneixen, Engels era un jove alemany nascut a Renània en una bona família d'industrials tèxtils i quan tenia 20 anys va començar a anar pel mal camí.

Anava amb grups socialistes, etc. La família va dir: "Aquest noi ha de tocar de peus a terra", i el van enviar a Manchester per veure si allà aprenia l'ofici i es convertia en un bon empresari, etc.

Engels, en lloc de fer això, es va enamorar d'una obrera irlandesa analfabeta que després seria la seva companya durant tota la vida, Mary Burns.

I ella, com portant-lo de la mà, li va fer conèixer un Manchester que mai no hauria conegut en la seva vida com a jove empresari.

I el Manchester del qual ens parla Engels és un Manchester en el qual els obrers de la Revolució Industrial vivien en uns barris, els empresaris en uns altres i pràcticament no es veien.

Aquesta és la segregació: és a dir, la tendència dels grups socials a separar-se sobre l'espai.

Com funciona la segregació?

Funciona essencialment a partir de la nostra capacitat diversa d'escollir lloc de residència. De què depèn aquesta capacitat nostra d'escollir lloc de residència? Dels nostres ingressos, d'una banda, i del preu del sòl i de l'habitatge, de l'altra.

És clar que els qui tenen més recursos tenen una capacitat més gran d'escollir.

I els qui tenen menys recursos? Doncs els qui tenen menys recursos es veuen confinats, si ho volem dir així, allà on els preus són més baixos.

Per què els preus són més baixos en unes parts de la ciutat i no en unes altres? Perquè són menys accessibles, perquè hi ha menys serveis, perquè estan més contaminades, perquè hi ha menys aire net, en el cas de la pau.

I així veiem com els grups més vulnerables es concentren en determinats barris.

I els qui tenen més recursos, què fan?

I aquí vaig a la teva pregunta. Doncs aquests també s'agrupen entre ells.

Per a què? Per gaudir dels privilegis de viure entre els seus iguals i poder gaudir d'uns serveis sense necessitat de compartir-los amb els altres.

I això és, en bona mesura, el que explica que la ciutat estigui dispersa en urbanitzacions de baixa densitat, en xalets, etc. És fruit de la sortida d'aquestes capes mitjanes i altes de la ciutat cap a l'entorn metropolità.

Quins efectes té això?

Tornem a la forma i a l'esperit, a la forma de la ciutat i a les relacions socials.

Mireu, per no parlar de Granollers, deixeu-me parlar de Sabadell, que és aquí al costat.

A Sabadell, tradicionalment, els grups socials més rics havien viscut al centre. Mentre que la immigració, sobretot l'espanyola, dels anys seixanta i setanta, s'havia instal·lat als barris de l'entorn.

Espronceda, Campoamor, Torre-romeu, Can Puiggener, etc.

Aquesta distinció es manté encara avui. Però ara, quan ho mirem, ens adonem que hi ha un conjunt de municipis al voltant de Sabadell on hi ha rendes molt altes.

Castellar, Sant Quirze.

Què són aquests municipis?

Són els barris rics de Sabadell.

I si mirem Terrassa, ens adonem del mateix.

Rendes altes al centre, rendes baixes als dos torrents, la riera de les Arenes, el torrent de la Maurina, i el municipi del costat, Matadepera, amb una renda molt alta.

Quines conseqüències té això?

Doncs que, com que aquells que tenen més recursos viuen en un altre municipi, paguen els impostos en aquest altre municipi i tenen més recursos per proveir-se de serveis, que d'altra banda necessiten menys que els altres en aquest municipi.

Mentre que municipis com Sabadell o Terrassa, on es concentra una gran part de població molt vulnerable i que necessitaria serveis, tenen menys recursos municipals per càpita que els municipis del voltant.

Per això és tan important no només pensar en la forma urbana, que potser després també en podem parlar, sinó en el govern urbà.

És a dir, com fem nosaltres perquè hi hagi mecanismes que permetin compartir impostos que serveixen per pagar serveis.

Fantàstic.

Anem ara a tres qüestions, perquè serem estrictes, però arribarem al final.

Tres qüestions que a mi, preparant aquesta sessió, m'han interessat.

Vaig recordar George Steiner, que diu que la ciutat mediterrània, com és Barcelona, per exemple, és aquella que es pot recórrer anant de cafè en cafè.

Aquesta observació us sembla pura literatura? Us sembla una metàfora? Us sembla que té alguna cosa a veure amb la construcció de l'espai urbà? Com ho veieu?

L'altre dia vaig llegir un article que explicava que a França estan tancant els bars-tabac, els cafès on es venia tabac, i que eren com un centre de relació als barris.

És cert que nosaltres tenim, als nostres barris, a les nostres ciutats, una gran quantitat de llocs de comunió, on ens podem trobar i on podem crear comunitat, si ho volem dir així.

A mi, potser, la peculiaritat que m'interessa especialment de ciutats com les nostres és que les pots recórrer no només anant de cafè en cafè, sinó anant d'espai conquerit en espai conquerit, en el sentit que abans deia en Pedro.

Jo vaig néixer al barri de la Font de la Guatlla, que és un barri perdut de Barcelona, al peu de la muntanya de Montjuïc, al costat dolent de la Gran Via.

Quan jo era petit, la muntanya encara estava coberta de barraques. Això és del Paleolític, ja està clar, però era així.

Si fem un passeig pel meu barri i sortim, posem per cas, de la plaça Espanya, pugem per la carretera de Tarragona, trobem un gran parc, el parc de Joan Miró.

Què és aquest parc?

Era on hi havia l'escorxador.

Per què hi ha un parc allà?

Perquè els veïns van dir que aquelles quatre illes havien de ser verds, pels veïns i ara.

Continuarem caminant una mica més amunt i arribarem fins a l'estació de Sants, girarem cap a l'esquerra i entrarem en un altre parc, el parc de l'Espanya Industrial.

Per què hi ha un parc allà?

Allà, el senyor José María España, que ara no entrarem en detalls, tenia previst construir uns quants milers d'habitatges amb una operació especulativa als anys setanta.

Per què hi ha el parc?

Perquè els veïns el van defensar.

I continuem una mica més enllà i trobarem el Vapor Vell.

I al Vapor Vell hi ha la Biblioteca de Sants.

Per què hi ha una biblioteca al Vapor Vell en lloc d'un centre comercial, com estava previst?

Perquè els veïns ho van aconseguir.

I continuarem i anirem a les Cotxeres de Sants.

I a les Cotxeres de Sants hi trobarem un centre cívic.

Per què?

Perquè els veïns ho van aconseguir.

I continuarem i trobarem Can Vies.

I a Can Vies trobarem cooperatives d'habitatge.

I així podríem continuar tot el recorregut.

Els veïns, la ciutadania, no són només residents a la ciutat.

Són també, i potser en primer lloc, constructors de ciutat.

I el que a mi m'agrada de la ciutat, a banda dels bars, que està molt bé per prendre un cafè, etc., és aquesta possibilitat de reconèixer la nostra ciutat a partir dels espais conquerits.

Eulàlia Bosch:

Jo visc a Gràcia i des de cada plaça pots veure una altra plaça. Sempre pots veure una altra plaça.

Vols afegir alguna cosa?

Pablo Sendra:

No, jo crec... Només dir que estic totalment d'acord.

Crec que just ahir a la tarda vaig ser a Can Vies, que és un dels espais dels quals parlava. L'estava visitant i realment un veu com aquesta infraestructura social s'ha construït des de baix.

A vegades dic que, tornant una mica a Londres, encara que no sigui una ciutat mediterrània, realment Londres és una ciutat famosa i coneguda gràcies a com l'ha construït la gent.

Realment Londres es va fer molt famosa als anys setanta per l'escena musical que venia molt des de baix, la cultura, tot això.

I realment això ho va construir la gent.

No ha vingut de grans projectes, sinó de com ho han construït les persones.

Eulàlia Bosch:

Una altra pregunteta que us volia llançar és...

En l'article que Richard Sennett va escriure per al llibre *Educació i vida urbana, 20 anys de ciutats educadores*, —pausa publicitària—, llibre publicat fa gairebé 20 anys i que continua tenint una vigència enorme, on molta gent va parlar de com veia l'educació des de la ciutat i com veia la ciutat des de l'educació.

En aquest llibre Richard Sennett va escriure i va plantejar un tema que ha suposat pensar la vida sota la consigna del capitalisme avançat: "Res a llarg termini."

Us diria que poseu aquesta consigna d'aquest capitalisme brutal a la nevera i la llegiu cada matí fins que us convenceu que aquí hi ha un problema.

És un principi, diu Sennett, que va contra la confiança, contra la lleialtat i contra el compromís mutu.

I us pregunto: la creació d'espais públics que afavoreixin l'expressió de la complexitat social poden ser elements que continguin, que acabin anul·lant aquesta consigna de "res a llarg termini"?

Pablo Sendra:

Jo crec que els espais de resistència que construïm, aquests espais dels quals ha parlat Oriol ara mateix fent-nos aquest recorregut cap a Sants, aquests espais realment aniran convivint inevitablement amb aquest capitalisme avançat.

Fa poc parlava precisament amb Richard Sennett, estàvem prenent un cafè, i ell em deia: “El capitalisme deixa molts residus”.

Això em deia Richard: el capitalisme està tot el dia com si anés tan ràpid que allò que no li agrada ho descarta.

Aleshores, realment, ell també veia moltes vegades una oportunitat a aprofitar allò que el capitalisme gairebé ha descartat, o espais que estan a l’espera, i com crear resistència des d’aquí.

Realment, si volem canviar completament el sistema d’un dia per l’altre, no canviarem res.

Jo crec que el que hem de continuar fent és construir aquests espais de resistència que inevitablement conviuran amb altres espais del capitalisme, però que a poc a poc el contrarestaran i demostraran a altra gent que viure d’una manera molt més cooperativa i molt menys competitiva és també la forma més eficient de viure plegats.

El capitalisme moltes vegades intenta defensar l’eficiència.

Quan realment, per exemple durant la pandèmia, es va demostrar que la manera com les persones podien rebre aliments, la manera com podien connectar amb altres persones, era a través de petits grups, petites associacions que treballaven juntes i en xarxa, petites associacions d’ajuda mútua.

No va ser el capitalisme qui ho va solucionar.

El capitalisme va venir després per aprofitar altres situacions i, com sempre, intentar sortir més fort de totes les situacions.

Però realment van ser aquests moments de cooperació els que van permetre que moltes persones poguessin sortir endavant.

És important també ser conscients d’això: que realment és molt més eficient viure de manera cooperativa que de manera competitiva, que és cap a on el capitalisme gairebé ens ha volgut portar.

El capitalisme intenta que ignorem aquesta realitat.

Però també, aquell mateix dia que parlava amb Richard, em deia que realment això és un núvol, un núvol fosc que passarà.

Ell té aquesta confiança una mica autooptimista. Sempre ho comentàvem: deia que això realment no fa tant de temps que existeix i que aquest núvol fosc passarà.

I realment la gent s’adonarà que és molt més eficient viure de manera cooperativa.

Oriol Nel·lo:

Sí, el “res a llarg termini” a la ciutat és catastròfic.

Què us diré?

Per exemple, nosaltres hem intentat fer aquí a Catalunya, tal com comentava Lali, l'alcalde Maragall, aquí mateix vosaltres a Granollers, projectes de millora de la vida als barris més desafavorits.

És a dir, posem precisament allà on el mecanisme de segregació social, de segregació residencial, concentra la població amb més necessitats de serveis, posem especialment serveis allà.

Posem biblioteques, posem centres cívics, i això amb la idea que, si aquests barris necessiten més serveis, promovem l'equitat social a través d'aquesta actuació.

Què és el que tenim ara?

Que amb el "res a llarg termini", la residència, el temps d'estada de tots nosaltres als nostres barris, a les nostres ciutats, es fa cada vegada més curt.

Allò que nosaltres anomenem *turnover*, la rotació de la població, es fa cada vegada més ràpida.

De la mateixa manera que vivim, que residim en un municipi, comprem en un altre, treballem en un tercer, etc., al llarg de l'any estem una setmana aquí, un mes allà; al llarg de la vida cada vegada vivim en molts llocs diferents.

I això posa en qüestió aquesta possibilitat d'intentar millorar la condició de les persones, les seves oportunitats, a través de la millora del lloc on viuen.

Quin és l'antídot d'això?

El que deia ara en Pablo.

Si fóssim capaços, si som capaços de crear espais de relació, espais on la gent arrela, creï comunitat, se senti integrada i, col·lectivament, pugui desenvolupar projectes, millorem molt les possibilitats que aquestes polítiques de millora dels barris acabin beneficiant el conjunt de la població.

Eulàlia Bosch:

Va per vosaltres l'última pregunta.

També em refereixo a la lectura del llibre de l'interpret de Sennett, perquè com que pensava que venia Sennett, me l'he rellegit.

I referint-se als músics que ell era i als actors, parla de l'espectacle no verbal de l'interpret.

I aleshores jo us pregunto:

L'arquitectura i l'urbanisme disposen de llenguatges ocults?

Disposen d'una mena de llenguatge no verbal que espera, amagat, si s'entén o no?

I com això es relacionaria amb allò que tu em deies ahir, quan vosaltres sou professors d'universitat?

Esteu parlant d'alguns d'aquests llenguatges ocults de l'arquitectura i l'urbanisme perquè la ciutat que somieu sigui possible?

Pablo Sendra:

Sí, jo aquí gairebé faria referència a la idea d'educar a través de la ciutat, que crec que és el centre d'aquest congrés.

Jo dono classes en una universitat a Londres, és un màster que dura un any, i en aquest màster tinc estudiants de totes les nacionalitats possibles.

Tinc entre 50 i 60 estudiants que venen de tot el món, i molts d'ells venen per primera vegada a Londres i no coneixen la ciutat.

Aleshores jo sempre els convido que realment aprenguin de la ciutat, que aprenguin quins són aquells espais que generen més interacció social, més justícia social.

També els convido que coneguin les persones que habiten aquests espais i que investiguin quins són tant els espais com les situacions que ajunten aquestes persones.

Cada any faig un curs a la universitat on creem una aliança amb una associació veïnal i decidim amb l'associació què faran els estudiants.

A més, convidem els veïns i les veïnes a inscriure's al curs i a fer-lo juntament amb els estudiants.

Realment, aquesta situació d'aprenentatge mutu entre persones que viuen en un barri i que expliquen com es viu aquell barri, quins són els espais que s'utilitzen, fa que els estudiants aprenguin molt més sobre la teoria formal del disseny urbà.

Aquesta teoria també és important i tenen altres assignatures per treballar-la.

Però és molt important que aprenguin també com es viuen els espais.

Per exemple, el fet que una biblioteca local que aparentment, si un la mirés des d'un plànol, podria dir que aquest espai es pot eliminar i que s'hi poden construir blocs d'habitatge perquè en fan falta en aquesta zona...

Realment, quan aquesta biblioteca és l'únic espai que tenen les persones per reunir-se, organitzar-se, prendre decisions conjuntes, perquè és l'únic espai comunitari que hi ha al barri, crec que és molt important que els estudiants se n'adonin, que descobreixin aquests espais de trobada.

Per mi és molt important aprendre també de la ciutat, aprendre com s'utilitzen els espais i quins són els espais que permeten aquesta organització veïnal, per exemple.

Oriol Nel·lo:

Sovint, Lali, ens referim a la ciutat com si fos una creació dels arquitectes.

Tu deies al principi la Barcelona de Cerdà, parlem també del París de Haussmann, o a vegades, en lloc de parlar dels arquitectes, parlem dels prínceps: la Florència dels Mèdici, el Madrid dels Àustries, la Barcelona de Pasqual Maragall.

La veritat és que, en cada moment, aquests actors —que certament tenen una gran importància—, els urbanistes, els arquitectes, els enginyers i els governants, han de fer comptes amb la ciutadania.

I la ciutadania organitzada té interessos i té drets, i s'organitza per defensar-los i, com dèiem, sovint és constructora de ciutat.

I aquí hi ha un tema que potser haureu sentit a parlar del moviment dels campaments de Santiago de Xile.

Són ocupacions de terrenys a partir de les quals s'han construït barris sencers.

La gent que integra aquest moviment diu que nosaltres hem de fer les coses sense l'Estat, contra l'Estat i amb l'Estat.

Les hem de fer sense l'Estat, seguint l'exemple vostre de posar-nos sota la conducció de l'autopista i allà desenvolupar els nostres projectes autònomament.

Les hem de fer, de vegades, contra l'Estat.

Per què?

Perquè hem de reclamar els drets allà on no ens siguin reconeguts.

I les hem de fer amb l'Estat.

Per què?

Perquè volem que l'Estat acabi legitimant, acabi legislant sobre els nostres drets.

I això també serveix per a la ciutat.

I fer-ho amb l'Estat implica també, en el cas de la ciutat educadora, la integració de les polítiques educatives dins de les polítiques urbanes.

El Pla de Barris de Barcelona, per exemple, aquest pla de rehabilitació dels barris de Barcelona, ha invertit un de cada quatre euros en els darrers anys en polítiques educatives.

I per què?

Perquè, com deia Xavier Bonal, que ha estat per aquí aquests dies, en un article recent deia que cal incorporar l'equitat educativa com a principi rector de les polítiques urbanes i la justícia social com a element institucional de les polítiques educatives.

Aquest és el joc.

Eulàlia Bosch:

Vull tancar aquesta taula amb una pregunta que els faig a ells, però també us la faig a vosaltres, potser una d'aquestes preguntes de nevera, per veure-les al matí mentre prens el suc de taronja.

I vull referir-me a un moment de quietud dins del soroll urbà, en tot aquest embolic que és la vida urbana.

Vull concentrar-me en la imatge del moment en què dos conjunts informals de persones s'aturen i es posen en marxa per respectar un semàfor.

En aquest moment, quan estan aturades unes davant de les altres, hi ha mirades que es creuen, fragments de converses percebudes, una observació de les vestimentes, una consciència dels gossos que s'aturen o no amb el vermell, una atenció a les cadires de rodes, persones amb mobilitats diverses.

I la meva pregunta és:

Considereu els moments de vida urbana condensats als semàfors elements d'humanització dels carrers?

Si ho voleu contestar, ho contesteu; si no, no.

No voleu que ho contestem?

Voleu que ho contestem o no?

Si voleu, sí; si no, no.

Ha estat un gran plaer tenir aquests joves aquí, tenir tot aquest munt de joves allà, tenir els de mitjana edat al mig, i els més grans; realment, us aplaudim.

I a les Ciutats Educadores voldria dir-los que, crec que parlant en nom dels tres, estem disponibles per al que calgui.

És a dir, que si hem de continuar aquesta discussió, la continuariem i arribariem molt lluny.

Oi que sí?

Totalment.